

„Mint oldott kéve...”

Hencz Hilda: Magyar Bukarest

Magyar Napló – Kaláka Könyvek. FOKUSZ Egyesület – Magyar Napló, Budapest. Hármás Alapítvány, Sepsiszentgyörgy közös kiadása, 2016

Vagy hatvan évvel ezelőtt belém rögződött a meglehetősen elterjedt hiedelem, miszerint Budapest után – a magyarok lélekszámát tekintve – a legnépesebb város Bukarest, s őt követi Cleveland (vagy Chicago?). Hencz Hilda Magyar Bukarest címmel megjelent rendkívül fontos könyve a román főváros mintegy 180–200 éves múltjára visszatekintő magyar közösségének lélekszáma több ízben is szembeesít az önként vagy kényszerből vállalt sors leg súlyosabb következményével: az asszimilációval. Míg volt olyan időszak, amikor (1930-ban) huszonnégyezer magyart tartottak számon Bukarestben, az 1992-es népszámlálás adatai csak 8585 főt mutatnak ki. (1930-ban Kolozsvárt 47.689 magyart tartottak számon.)

Az eredetileg románul kiadott könyv négy, címével is beszédes fejezetben – A kezdetektől az első világháborúig (*A magyarok idegen állampolgárként*); A két világháború közötti időszak (*Kisebbségként túlélni egy egységes nemzetállamban*); A kommunista időszak (*Felemelkedés és hanyatlás a hatalom árnyékában*); A 89 utáni időszak (*Lehet még szó holnapról?*) – tekinti át a bukaresti magyarság történetét, sorsának, gyakori „keresztútjárásának” történetét. A fejezetek nem szigorúan zárt eseményleírások: egyes tényei, adalékai – a téma függvényében – olykor ismétlődnek.

A szerző a bevezetőben – jelezve a kutatás forráshiány miatti nehézségeit – a korai elözményekre is visszatekint. Megtudhatjuk, hogy a magyar királyok „eretnekek” megtérítése céljából még jóval a román fejedelemségek megalakulása előtt eljutottak Bukarest vidékére. Erről az ásatások során megtalált, Szent István és

Kálmán idejéből származó pénzérmék tanúskodnak. Nagyobb számban magyarok a Rákóczi-, majd az 1848–49-es szabadságharc leverését követően jelentek meg a városban. Betelepedésről a román királyság 1881-es kikiáltása után beszélhetünk, amikor a gyors fejlődésnek induló fővárosnak növekvő számban lett szüksége szakmunkásokra, napszámosokra, cselédekre. A kiegyezés utáni magyarországi modernizációs programból következetesen kihagyott Székelyföld lett a Bukarest számára munkaerőt kiárasztó legfontosabb külföldi bázis. Az erdélyi magyarok Bukarestbe áramlása az 1918-at követő évtizedekben fokozódott. „A magyarok tömegeit elsősorban a kétségbeesett munkakeresés vitte Bukarestbe, és a románok számára igen jövedelmező volt a beáramló olcsó munkaerő. A főváros vonzóbb volt, mint Amerika, elérhetőbb távolságra Erdélytől, és túlélést biztosított a talajt vesztett szegényeknek” – írja a szerző, aki a Bukarestben katolikus papként szolgáló Nagy Sándor református lelképásztorra hivatkozva hozzáteszi: ő „ezer testhez hasonlította a magyarságot, melyen legmélyebb seb a Regát felé nyitott utat; Bukarest vonzó délibábjá pedig asszimilációjukhoz, azaz megsemmisülésükhöz vezetett”.

A román fővárosban munkát vállaló magyarok egyik legfőbb célja az állandó letelepedési lehetőséget és jogbiztonságot adó állampolgárság megszerzése volt. „Az állampolgárság megszerzésének procedúrája akár évtizedekig eltarthatott, nem hiába mondták, hogy Romániában könnyebb megszerezni az első milliót, mint az állampolgárságot. Sokan életükön át hiába vártak rá” – jegyzi meg Hencz Hilda.

- Az ügyvédi hivatást például csak román állampolgár gyakorolhatta.

A beolvadás ellen a katolikus, református és (a jóval erőtlenebb) unitárius valamint evangélikus egyház vette fel legkövetkezetesebben a küzdelmet az elmúlt bő ötnegyed században. Papjaik (Koós Ferenc, Sárai András, Bartalus János, György István, Bálint János, Szász István, Nagy Sándor, Kováts László, D. Szendressy Pál, Antal László, Adorjáni Dezső Zoltán és mások) könyvtárak, egyesületek, karitatív szervezetek, színjátszó körök létrehozásával, működtetésével, valamint tájékoztató kiadványok, magyar nyelvű újságok révén igyekeztek Bukarest magyarságát összetartani, önazonosságának tudatosítására készíteni. Törekvésük - különösen az iskolaalapítás terén - lépen-nyomon alig leküzdhető adminisztratív akadályokba ütközött. Ennek ellenére Bukaresten kívül Craiovában is sikerült magyar magániskolát alapítani. A magyar iskolában azonban tilos volt a magyarországi történelem, földrajz és olvasókönyvek használata. A Bukarestben tanító Kertész József által a II. és III. osztályok számára 1893 és 1895 között összeállított olvasókönyvből nemcsak a Himnuszt és a Szózatot kellett kihagyni, hanem az 55. zsoltárt is. A végül 1901-ben megjelent olvasókönyv szinte csak a románokról, a román történelemről, román földrajzról szólt. „A szerző legjobb szándéka ellenére a könyv - Hencz Hilda szerint - a nemzeti történelem emlékezetből való kitörlésével fontos szerepet játszott a magyar szórvány asszimilációjához.” Ennek további okát ugyanő a következőkben látja: „A bukaresti magyarság erőtlenségének oka az volt, hogy a soraiból származó, minden bizonnyal több száz főre tehető gazdagok és értelmiségiek nem vállaltak részt a szerény származású honfitársaik kulturális és társasági életében. A magyar és osztrák elit egy exkluzívista körben élt...”

A *Magyar Bukarest* szerzője a regáti magyar iskolák tanulói létszámának csúcsidőszakára vonatkozóan a következőket

szögezi le: „Az 1913/14-es tanévben az óromániai katolikus és református magyar iskoláknak 2382 tanulója volt, ebből 1682 Bukarestben; ezt a számot azóta sem sikerült túlszárnyalni.” Az, hogy valaki a diaszpórából magyar iskolába járt, még nem jelentett védelmet a beolvadástól. Erre vonatkozóan Hencz Hilda számtalan példát hoz fel. Különösen tanulságosak azok a pályaképek, amelyeken a román-ságba beolvadás árnyékában működő magyar művészek, mérnökök, tudósok, professzorok, sportolók karrierje kirajzolódik. Olyan kiemelkedő XX. századi művészeket ismerhetünk meg e rövid portrékban, mint a bukaresti repülősök emlékművét és az Assisi Szent Ferenc szobrát megformáló Fekete József vagy Szőnyi István festőművész. A kivételes tehetségű XX. századi tanárok, orvosok, műszakiak, matematikusok, építészek közül megemlíthető többek között Miklós László, Márton Gyárfás Antal, Lingvai József, Osváth Jenő vagy Szedlacsek István Jenő, Laky Dezső, Takács Zoltán.

Az I. világháború kitérésével, különösen Románia hadba lépése után a bukaresti magyarság félig-meddig karanténba kerül: szervezeteit megszüntetik, székhelyeinek, iskoláinak többségét lefoglalják. Visszaszerzésük 1918 után még a létrehozásuknál is nagyobb akadályokba ütközik. A református egyháznak csak az 1929/30-as tanévben engedélyezték iskolája újraindítását. A Bukarestben szétszórta élő magyarok már csak anyagi megfontolásból is a legközelebbi román iskolába íratják be a gyermekeiket. A magyar papok, tanítók, a többségét tekintve szinte nincstelen sorban tengődő bukaresti magyar közösség támogatását vállaló értelmiségiek (például Bakk Elek doktor) heroikus küzdelme - az asszimilációt erőltető egész román államapparátus ellen - csekély sikerrel járt.

A személyes jó kapcsolat révén olykor nagyobb eredményt lehetett elérni, mint ha ugyanazon célért magyar intézmény lép porondra. A tizenhét élő és holt nyelv

vet tudó Bitay Árpád az öt nagyra becsülő Nicolae Iorga miniszterelnöksége idején kisebbségügyi tanácsos lett az 1930-as évek elején. Sikerült kijárnia többek között, hogy az aradi katolikus iskola megkapja a nyilvánossági jogot, s a külföldön szerzett orvosi és mérnöki diplomákat elismerjék Romániában. (Ebben az időben mintegy hetven magyar orvos dolgozott Bukarestben.) Bitayt a Magyar Párt hivatalvállalásáért árulónak tartotta.

A világháborús és trianoni sokk után a bukaresti magyarság az erdélyinél nehezebb helyzetbe került, s noha létszáma a főváros vonzerejénél fogva ugrásszerűen megnőtt, magárahagyottságát ideológiailag több oldalról is megindokolták. „A Magyar Pártnak az erdélyi magyarság megmentése volt a prioritása, ahol évszázados kulturális intézményeik haldokoltak. A párt álláspontja szerint a magyaroknak semmi keresnivalójuk sem volt Bukarestben...” – olvashatjuk Hencz Hilda könyvében. Ugyanakkor a Bukarestben tevékenykedő, nagy befolyással rendelkező magyar szocialisták – az internacionalista eszme jegyében – felszámolták a párt magyar tagozatát és könyvtárát, a magyar nyelvű iskolák szükségtelen voltát és a vegyes házasságok révén történő természetes asszimiláció szükségességét hangsúlyozták.

Sajátos módon ösztökélt asszimilációra a román tömegtájékoztatásnak az a legbefolyásosabb része is, amely nap mint nap szinte keretes hírből tette közzé, hogy a magyar „vérvívó, barbár, ázsiai csürhe nép, mely egy évezredig sanyargatta a derék kisebbségeket”. Általánosan elfogadott volt a Mircea Eliade által megfogalmazott „tétel”: „Mi egy nagy történelmi nép vagyunk – ők (a magyarok – K. I.) egy közepkori sziget, jövő és reménység nélkül”. Ki akar egy ilyen nép fia maradni?

Az 1944 őszt követő kezdeti időszak, amely Romániában a kommunista hatalomváltás előkészületét jelentette – a kisebbségek jövőjét illetően – szebb reményekre jogosított. Ennek okát Hencz Hilda

a következőkben foglalja össze: „Az erdélyi magyarság megosztottsága, ezen belül vezetői egy részének balos beállítottsága már a második világháború utáni első évektől jelentős változásokat hozott a bukaresti magyarság helyzetében. Mindez a román kormány tárgyalópartnerévé avanszáló Magyar Népi Szövetségnek volt köszönhető. Szovjet nyomásra és egy kedvezőtlen, Erdély elvesztésével járó békeárny alatt, a románok a kisebbségekre kedvező törvények és kormányrendeletek meghozásával próbálták saját oldalukra csábítani a magyarokat. 1944 novemberében külön Nemzetiségi Minisztérium alakult, és 1945-ben megjelent a kisebbségi státútum (anélkül azonban, hogy az alkalmazó szabályzatot valaha is elfogadták volna), egyúttal hatályon kívül helyezték minden diszkriminatív törvényt. Még az év júniusában létrehozták Kolozsváron a Bolyai Egyetemet.”

Azzal, hogy a 417.000 tagot számláló és 1946-ban több mint félmillió szavazatot kapott Magyar Népi Szövetség a második legnagyobb politikai erő volt Romániában, valóban számolni kellett. (Nem véletlen, hogy vezetőit 1948 után brutálisan meghurcolták, bebörtönözték.) A bukaresti magyar közösség csak látszólag erősödött azáltal, hogy a fővárosban létrehozott nemzetiségi hivatalok, intézmények, sajtóorgánumok az értelmiség jelentős csoportját szívták el Erdélyből.

A kiépülő kommunista-soviniszta diktatúrának kiszolgáltató romániai magyar kisebbség 1949 és 1989 közötti története meghatározó módon a kezdetben létrehozott nemzetiségi intézményrendszer és iskolahálózat felszámolása elleni küzdelem története. Vérszemét a bukaresti hatalom az 1956-os magyar forradalom után kapott. Az iránta tanúsított rokonszenv ürügyén tízezreket tartóztattak le, s több száz embert börtönöztek be. A félelem légkörében megszüntették (egyesítették) a kolozsvári Bolyai egyetemet és felszámolták az önálló magyar iskola-rendszert. Mindehhez legodaadóbban a

magyar nacionalizmustól betegesen rette-
gő Kádár János nevével fémjelzett ma-
gyarországi kommunista hatalom asz-
szisztált 1956 után.

Nicolae Ceaușescu hatalomra kerülése
mintha e keményvonalas magyarellenes
politikában változást hozott volna a kez-
det kezdetén. „1968. június 28-án az RKP
Központi Bizottságának nemzetiségi
ügyekkel foglalkozó bizottságának titká-
ra és miniszterelnök-helyettes Fazekas
János kezdeményezésére találkozóra ke-
rült sor Nicolae Ceaușescu és mintegy
száz magyar értelmiségi között; a találko-
zó kudarccal végződött. A magyarok ki-
sebbségi státútumot szerettek volna, ma-
gyar nyelvű szakmai oktatást, saját kiadót,
egy hetilapot, a bukaresti magyar ház
újranítását és magyar nyelvű műsört a
tévében. Az 1956-os forradalom után el-
ítélt értelmiségiek rehabilitálásának kér-
dését is felvetették. Ceaușescu nagyon
ingerültnek látszott, és semmit sem ígért”
– összegzi a Kárpátok Génuszával fémjel-
zett korszak kisebbségi magyarsággal
kapcsolatos bevezetőjének lényegét Hencz
Hilda.

A rövidebb-hosszabb „lejárátú” enged-
mények eredményeként újra nyílt a buka-
resti Petőfi Művelődési Ház, amelynek az
élére a zseniális szervezőnek bizonyuló
Matekovics Jánost nevezték ki. A ház
annyira eredményesen működött, oly
pezsgést indított el nemcsak a bukares-
ti, hanem az erdélyi magyarság életében
is, hogy 1971. május 31-én Matekovisot
mondvacsínált ürüggyel már le is váltot-
ták az igazgatói tisztéből. A *Hét* című 1970
őszén alapított, mind nagyobb népszerű-
ségre szert tett kulturális hetilapot hosz-
szabb idő után kezdték el fojtogatni, akár-
csak a román televízió Bodor Pál által
vezetett magyar adását. A *Kriterion* kiadó
a végig kitarató Domokos Géza irányítása
alatt fejtette ki az 1980-as évek második
felében mind kilátástalanabb harcát. Az
egyre mostohább körülmények között
a kiadó a tizenöt kötetesre tervezett Ma-
gyar Szótörténeti Tárnak csak néhány kö-

tétét tudta megjelentetni. (A sorozat ki-
adását végül az Akadémiai Kiadó vette
át.) Tanulságos a Bukaresti Egyetem hosz-
szan haldokló magyar tanszékének törté-
nete is. 1975-ben a katedrát beolvasztották
az újlatin nyelvek tanszékébe. 1976-tól
felvételit csak két évente, 1980-tól pedig
csak négy évente hirdettek. 1989-ben a fel-
számolás előtt álló tanszéknek csak egyet-
lenegy diákja volt. Ekkor már a Ceaușescu
hatalom egyre nyíltabban hirdette, hogy
nincs magyar nemzetiségi, csak magya-
rul beszélő román.

1989 decemberének romániai esemé-
nyei bebizonyították; magyarok nemcsak
hogy élnek Romániában, hanem történel-
met is képesek formálni. Hencz Hilda át-
tekinthetően foglalja össze az 1989-től el-
telt bő negyedszázad erdélyi és regáti
kisebbségi magyarságának történetét, je-
leníti meg sorsának alakulását, amelyet
minden, a tágabb nemzeti közösségéért
felelősséget vállaló magyarországi polgár
is tevékenyen figyelemmel kísérhetett, kí-
sérhet.

Az 1992-es népszámlálási adatok szer-
int 8585 magyar élt Bukarestben. A Kárpá-
tokon túl, Munténiában 2524, Dobruzdsa-
ban 1545, Olténiában 1911 volt a magyarok
lélekszáma – nem számítva a csángókat.
A 2002-es népszámlálás 1.434.377 magyart
tartott számon Romániában. 200.000-el
kevesebbet, mint tíz évvel korábban. Azóta
számuk tovább csökkent, akárcsak a buka-
resti magyaroké.

„A magyarok újabb, már a kommuniz-
mus alatt Bukarestben született gene-
rációjáról kevés adatunk van. Nagy többségük
román iskolába járt, tökéletesen
beszélnek románul és többé-kevésbé jól
(esetleg egyáltalán) magyarul. Akik ve-
gyes házasságokból származnak, és ne-
vük nem árulkodik származásukról, nem
szívesen vállalják magyarságukat, hogy
ne veszélyeztessék karrierjüket. [...] Ők
egyre inkább integrálódnak a román tár-
sadalomba, és nem tartják a kapcsolatot
a magyar közösséggel – amely egyre öre-
gebb és egyre kevésbé képes kezdemé-

nyezni vagy segítséget nyújtani a rászorulóknak” - olvashatjuk Hencz Hilda könyvének utolsó lapjain.

Ez persze még nem jelenti azt, hogy beteljesedik Németh László kérdőjeles víziója: „a romániai magyarság eltűnik?”

Kovács István

3D-s komputergrafika fotó alapján (Janusz Jurek)